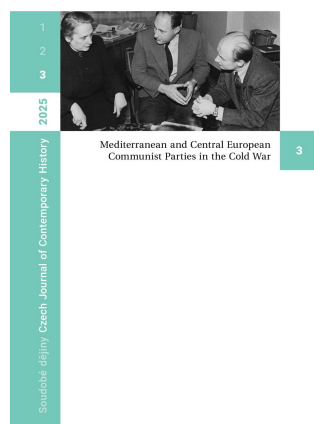

Zitierhinweis

Orság, Petr: Rezension über: Prokop Tomek, Československá redakce Radio Free Europe. Historie a vliv na československé dějiny, Praha: Academia, 2015, in: Soudobé dějiny, 2016, 1-2, S. 193-200, DOI: 10.15463/rec.363324265

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Recenze

Na vlnách RFE

*První syntéza k dějinám československé redakce
Rádia Svobodná Evropa*

Petr Orság

TOMEK, Prokop: *Československá redakce Radio Free Europe: Historie a vliv na československé dějiny*. Praha, Academia 2015, 422 strany + 32 strany obrazových příloh, ISBN 978-80-200-2490-9.

Když před pěti lety vyšla k šedesátému výročí založení Rádia Svobodná Evropa (*Radio Free Europe*) kniha nazvaná *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951–2011*,¹ pokusil jsem se ji zhodnotit v kontextu tehdy neutěšeného stavu tuzemského výzkumu věnovaného působení této stanice.² Převážnou většinu do té doby vydaných domácích textů o její československé redakci tvořily různě zpracované vzpomínky bývalých zaměstnanců či publikace, které RFE zmiňovaly pouze v širších

1 JUNEK, Marek a kol.: *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951–2011*. Praha, Radioservis – Český rozhlas – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2011.

2 Viz ORSÁG, Petr: Rádio Svobodná Evropa jako dočasně/trvale odkládané badatelské téma. In: *Mediální studia*, roč. 6, č. 1 (2012), s. 94–101.

souvislostech jiného tématu.³ Chyběla přehledová, systematická monografie, a také dílčích odborných studií, které by ji měly logicky předcházet, bylo jako šafránu (většinu z nich přitom napsal jediný autor). První tuzemská konference, která si téma RFE stanovila jako hlavní předmět zájmu, se konala v roce 2011 v Senátu k šedesátému výročí vzniku stanice – jejím doprovodným produktem byla zmíněná, bohužel koncepčně problematická publikace *Svobodně!*. Z příspěvků samotné konference žádná další kniha nevzešla.

Nedobrá domácí situace na tomto poli už tehdy kontrastovala nejen s úrovní bádání západní vědy, která se problematice RFE a vysílání dalších západních rozhlasových stanic do sovětizované střední a východní Evropy v letech studené války věnovala už od padesátých let minulého století, ale i s publikacemi vydávanými u našich střeoevropských sousedů, například polskými.⁴ Navíc Poláci podstatně tituly k tématu z anglosaské produkce překládají pro domácí čtenáře, a naopak svými publikacemi přeloženými do angličtiny naplňují ambici vřazovat výsledky domácího bádání do nezbytného mezinárodního kontextu.⁵

Svůj podíl na zdánlivém nezájmu českých autorů o historii Rádía Svobodná Evropa jistě může mít nesnadná geografická, a tím i finanční dostupnost archivních zdrojů. Platí to zejména pro Archiv Hooverova ústavu (*Hoover Institution Archives*) v kalifornském Stanfordu, kde je uložen rozsáhlý institucionální archiv RFE a Rádía Svoboda (*Radio Liberty*), vysílajícího pro posluchače v Sovětském svazu, jakož i soukromé archiválie řady bývalých zaměstnanců obou stanic, ale také pro další archivy ve Spojených státech včetně washingtonského Národního archivu. Další překážku (nejen pro české historiky) znamenají nároky na jazykovou vybavenost. Znalost angličtiny je prakticky povinností, ale třeba pro komparaci vývoje národních redakcí RFE už nestačí. Jen málokterý badatel dokáže zvládnout současně krom angličtiny třeba češtinu, respektive slovenštinu, polštinu, maďarštinu či rumunštinu. Bez toho ale není možné například napsat srovnávací studii o tom, nakolik se do agendy jednotlivých národních redakcí fakticky promítaly obecné direktivy amerického vedení stanice, nebo porovnávat přístup represivního aparátu v jednotlivých zemích střední a východní Evropy k vysílání Svobodné Evropy.

I z toho důvodu většina anglosaských historiků v publikacích o dějinách RFE pracovala převážně s prameny institucionální povahy v angličtině uloženými v amerických archivech, zatímco tamní prameny v češtině či polštině nevyužila. Málokterý ze západních badatelů hovoří více než jedním východoevropským jazykem (například Ross A. Johnson polsky, ale už ne česky, takže aktuální Tomkova publikace v češtině je mu jazykově nedostupná). Východoevropští badatelé se tak mohou ocitnout ve výhodném postavení jako svého druhu zprostředkovatelé informací

3 Viz např. KOSATÍK, Pavel: *Ferdinand Peroutka: Pozdější život (1938–1978)*. Praha – Litomyšl, Paseka 2000.

4 Přehledově jsem o publikacích k dějinám RFE v angličtině a polštině a jejich konkrétních tématech pojednal ve zmíněné recenzní stati z roku 2012.

5 Jedním z nich je Paweł Machcewicz, který ke svým starším publikacím v angličtině nejnověji přidal titul *Poland's War on Radio Free Europe, 1950–1989* (Stanford, Stanford University Press 2015).

vytěžených z místních archivních zdrojů. Navíc krom znalosti jazyka jsou většinou schopni lépe než cizinci dešifrovat i mimojazyková sdělení, která z dokumentů mnohdy nevyplývají explicitně jako tvrdá fakta, ale spíš zůstávají ve skrytu. Právě porozumění širším kulturním souvislostem, komunikačním kódům a zavedeným zvyklostem té které společnosti bývá nejčastější potíží zahraničních badatelů při zpracovávání témat z dějin východoevropského komunismu.

Jak si tedy v těchto širších souvislostech stojí domácí výzkum? Jistě by bylo možné napsat nekompromisně, že od vydání publikace *Svobodně!* se změnilo jen velmi málo, tedy že v zásadě dál stagnuje. Nebyla by to však už pravda celá, byť téma posunuje systematicky vpřed už více než dekádu paradoxně stále jeden a týž badatel – Prokop Tomek, autor nejnovější publikace o historii československé redakce *Rádia Svobodná Evropa*. A to pro Tomka RFE není hlavním badatelským předmětem zájmu, ale něčím jako „koníčkem“! Jako zaměstnanec Vojenského historického ústavu musí svou pozornost soustředit převážně jiným směrem, i když (jak žertem poznamenal při uvedení knihy na trh) daří se mu přesvědčovat nadřízené, že i RFE byla v letech studené války specifickou zbraní a od historie vojenství není tak daleko.

Snad by se tomu dalo i zasmát, pokud by šlo o téma nepodstatné, vedlejší, výběrové, z hlediska poznání nejnovějších dějin této země zkrátka periferní. A jistě i Prokop Tomek, který o tomto enormně rozsáhlém a mnohostranném tématu napsal zatím nejvíce, by uvítal výraznější participaci dalších badatelů. Sám ve svých výzkumech zpočátku využíval zejména archivní fondy bezpečnostního aparátu československého komunistického režimu (v menší míře archiválie Ústředního výboru KSČ, ministerstva zahraničí a Československého rozhlasu), z nichž jako nejpodstatnější výsledek vytěžil rozsáhlou studii *Objekt ALFA*.⁶ K ní kromě průběžně publikovaných dílčích textů přibýly v roce 2014 dvě další knižní publikace: kniha o letákových operacích *Svobodné Evropy Balony svobody*⁷ a životopisný portrét bývalého ředitele československé redakce RFE Pavla Pecháčka.⁸

V *Balonech svobody* Tomek rozšířil rejstřík archivních zdrojů o tuzemské mimo-pražské archivy (Archiv Centra pro československá exilová studia při Univerzitě Palackého v Olomouci), ale také o dokumenty z Hooverova archivu. Publikace s bohatým obrazovým doprovodem a podrobným popisem „balonových“ letáků i novin přehledně mapuje celý projekt balonových akcí od jeho zrodu až po zastavení, které bylo důsledkem krvavého potlačení maďarského povstání sovětskou armádou. Autor tyto akce vřazuje do kontextu propagandistických způsobů boje na obou stranách železné opony a současně je představuje jako specifickou formu dobové publicistiky. Navazuje přitom jak na své starší texty k danému tématu, tak na dosud publikované práce zahraniční.

6 TOMEK, Prokop: *Objekt ALFA: Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa*. Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006, 399 stran.

7 TÝŽ: *Balony svobody: Letákové operace Svobodné Evropy v letech 1951–1956*. Cheb, Svět křídel 2014, 175 stran.

8 TÝŽ: *Nejlepší propaganda je pravda: Pavel Pecháček v Československém rozhlase, v Hlasu Ameriky a ve Svobodné Evropě*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2014, 251 strana.

Pro knihu o Pavlu Pecháčkovi se Tomkovi podařilo získat dosud neznámé prameny k historii československého vysílání RFE a Hlasu Ameriky přímo z osobního archivu hlavního protagonisty. Stojí za zmínku, že Pavel Pecháček své archiválie poté předal do Národního archivu, kde jsou k dispozici dalším badatelům. V této životopisné práci je RFE sice jen jedním, ovšem podstatným tématem, a navíc publikace přináší mnoho informací o československém vysílání Hlasu Ameriky, kde Pecháček působil čtrnáct let.

Nyní už tedy k nejnovějšímu Tomkovu opusu. Lze říci, že všemi předchozími publikacemi si autor vytvářel předpolí právě pro tuto shrnující syntézu, kterou sám na úvodních stranách knihy skromně označuje jen jako „dílčí pokus“ o zmapování historie československé redakce RFE. Téma je to enormně široké, takže jinak tomu v zásadě ani být nemůže, současně však budiž jasně řečeno – konečně je k dispozici v češtině kniha, která může pro budoucí badatele a zájemce o studium sloužit jako přehledný ukazatel po mnohovrstevnaté a členité krajině Rádia Svobodná Evropa, a také jako základní odrazový můstek pro další výzkum.

Časové vymezení knihy lety 1950 a 1994 – tedy z jedné strany rokem, kdy bylo zahájeno zkušební vysílání RFE, a z druhé strany datem ukončení vysílání z Mnichova – je věcně a korektně zdůvodněno, byť jako logičtější mezník by se zřejmě nabízel rok 1989 nebo 1990, kdy se uzavřela nejvýznamnější etapa historie Svobodné Evropy. Nicméně i zaznamenání peripetií s hledáním nového sídla RFE ve změněném geopolitickém kontextu po roce 1989 je přínosné. Navíc nepamětníci si zde mohou připomenout, proč jsou cenné sbírky bývalého výzkumného ústavu Rádia Svobodná Evropa a Rádia Svoboda dnes součástí Archivu Otevřené společnosti (*Open Society Archives* – OSA) na Středoevropské univerzitě v Budapešti, a nikoliv v Praze. Přitom miliardář George Soros, který se archiválie RFE rozhodl přes svou nadaci převzít a zpřístupnit badatelům, nabídl tehdejší vládě Václava Klause, že Středoevropskou univerzitu i rozsáhlý archiv umístí v Praze. Byl však odmítnut a kvůli tomu už druhá generace českých studentů jezdí do Budapešti studovat na prestižní Středoevropskou univerzitu, jejíž diplom jim většinou usnadňuje následný profesní start, a stejně tak tuzemští badatelé musí cestovat do maďarského hlavního města za archivy OSA. (Mimochodem univerzitní nakladatelství Central European University Press je přesně tím komunikačním kanálem, který dlouhodobě a efektivně zprostředkovává výsledky středo- a východoevropských společenských věd v angličtině západnímu publiku.⁹ V Čechách nic srovnatelného s tímto podnikem dodnes nemáme.)

V úvodu knihy autor píše, že popis vývoje Rádia Svobodná Evropa má být pouze východiskem pro hlavní téma, jímž je hledání místa RFE v kontextu českých dějin. To je nepochybně výzva a dlouhodobá záležitost, základ pro další rozvíjení tématu však už díky Tomkově práci existuje. Autor doplňuje, že se nestačí tázat „jak“, ale je nutné se ptát hlavně „proč“. Nevím, zda mu v tomto správně rozumím, ale zvláště v současné fázi zkoumání RFE považuji za podstatnější právě ono „jak“; důležité

9 Nakladatelství vydává i podstatné publikace k tématu RFE – viz např. JOHNSON, Ross A. – PARTA, Eugene R.: *Cold War Broadcasting: Impact on the Soviet Union and Eastern Europe*. Budapest – New York, CEU Press 2010.

jsou však samozřejmě obě otázky. Tomek rovněž uvádí, že před rokem 1990 byla interpretace práce a smyslu RFE silně polarizována. To jistě, jen nejsem přesvědčen, zda to tak do určité míry nezůstalo dodnes a zda právě tato okolnost mentálně „neblokuje“ výzkum tématu (minimálně u generací historiků-pamětníků). Svobodná Evropa je totiž skutečně součástí novodobé mytologie „kmene Čechů“ a tak či onak už trčí v naší kolektivní paměti, jen stále odkládáme odpovědi na otázku, jak ten mýtus uchopit, respektive zda a jak se k němu začít kriticky vztahovat. Z distance, kterou si domácí odborná veřejnost dosud od tématu drží, jsou cítit rozpaky. Jistěže je nesnadné psát bezpředsudečně o ideologicky tak vyhraněných časech, zvláště má-li s nimi historik osobní žitou zkušenost – a RFE byla jedním z produktů té ideologicky excitované doby, součástí „války ideologií“, což ale neumenšuje její význam. Jen je třeba, aby po letech romantické a často prázdné adorace Svobodné Evropy nenastal druhý extrém, tedy „nálepkování“ a revize z opačných pozic, bagatelizace stanice jako pouhého nástroje amerického systému studenoválečnické propagandy; nepochybně byla i jím, ale takto jednoduše věc odbýt nelze. Dokonce i autor, ač se jinak snaží držet korektní odstup a výklad uměřeně vyvažuje, tu a tam (například v úvodu) sklouzne k poněkud manicheistickému líčení v protikladech dobra a zla. Skutečnost byla složitější, než že Svobodná Evropa byla pro jedny symbolem svobody, pro druhé zosobněním nepřítelů (s. 13). Pro některé přece byla třeba „jen“ zdrojem alternativních informací, korektivem k režimnímu mediálnímu balastu, nikoli studnicí dobra. To ale nemění nic na tom, že její vysílání se pro nemalou část národa stalo podstatnou součástí socialistické každodennosti. A zmíněné tvrzení nechápu jako důvod k polemizování, ale spíš jako zhuštěnou „zkratku“ pro potřeby úvodu. Z knihy je jinak zřejmé, že autor se dobře obeznámil s tématem díky dlouholetému studiu, takže ví, že škála vnímání RFE byla mnohem strukturovanější.

K dekonstrukci mýtu Svobodné Evropy nepochybně musí dojít, je to ostatně normální proces. Nicméně pro generace vyrostlé v současných „tekutých“ časech, kdy tradiční, velké ideologie ztratily obsah i atraktivnost a nové jsou mnohem méně srozumitelné, ba i mnohem hůř čitelné a zmocňují se nás jaksi nepozorovaně, budou dost možná instituce typu RFE stále nepochopitelnější, jako „relikt minulosti“. I proto je dobré mít k dispozici co nejvíce faktografie, a v tomto smyslu Tomkova obsáhlá a záslužná práce dobře plní svůj účel. Její kritik může namítnout, že je převážně deskriptivní a méně analytická. Na to lze odpovědět, že řádně utříděný popis s dílčími analytickými pasážemi je nezbytný začátek, základ. Na něj teprve mohou navázat hlubší analýzy nejrůznějších dílčích témat i metodologicky inovativní interpretace a metateorie. Ostatně téma RFE je výsostně interdisciplinární. Vedle tradiční historické práce se mohou při hledání odpovědí na ono zmíněné „jak“ uplatnit metody sociálních věd (kvantitativní obsahová analýza, kritická diskurzivní analýza a podobně) či lingvistické analýzy jazyka. To vše je otevřené. Sám Prokop Tomek v úvodu naznačil, jak mnohostranným sociokulturním fenoménem RFE je, a předložil nástin otázek, které si v budoucnu zaslouží další pozornost.

V první části knihy autor chronologicky líčí vývoj RFE, respektive její československé redakce, v druhé části pak zkoumá účinky vysílání na posluchače za železnou oponou a sleduje dobové interakce mezi rozhlasovou stanicí a jejím obecnstvem,

jakož i politickými špičkami v Československu. Chronologický postup mu umožňuje téma vykládat i v souvislostech posunů mezinárodněpolitické situace. Ty výrazné většinou do chodu stanice zasáhly, ať už to byla maďarská revoluce a její porážka v roce 1956, zmírňování konfrontace mezi Západem a Východem v šedesátých letech, které se promítlo do revize vysílací politiky (jak o tom svědčí například výroční zpráva za rok 1964 s výmluvným názvem *Bridges to East Europe*), nebo *détente* v sedmdesátých letech s podobným efektem, kdy americká administrativa vážně uvažovala, zda další existenci RFE nepoložit na oltář slibně se rozvíjející politiky uvolňování napětí mezi velmocemi.

Autor logicky otevírá i otázku tajného financování stanice ze zdrojů Ústřední zpravodajské služby (CIA) a vztahů mezi oběma institucemi. Polemizuje přitom zejména se zjednodušujícím názorem, že RFE byla organickou součástí aparátu CIA (s. 49). Přímo souvislost vysílání s činností CIA spatřuje jen v projektu „Vzkazy domovu“ z první půle padesátých let, který v sobě měl zpravodajský účel zakódovaný. Pokud jde o možné intervence CIA do obsahu vysílání, podle autora je nelze nijak doložit, stejně jako konkrétní zpravodajské působení této agentury v RFE. Jistě to tak může být, současně bych ale nabádal k větší opatrnosti při vynášení podobných soudů, protože jen málo víme o tom, co vše se může ukrývat v nepřístupných archivech CIA a co může být v budoucnu ještě zveřejněno. Na druhou stranu není třeba to nijak demonizovat – je přece samozřejmé, že se americká tajná služba snažila mít kontrolu (byť třeba nepřímou, zprostředkovanou, například přes personální politiku) nad institucí, kterou financovala. Potíž byla ovšem v tom, že to dost dlouho tajila (dokladem, že v otevřeném světě nebylo tak snadné tuto skutečnost skrývat, budiž v knize zmíněný příklad novináře Fultona Lewise, který už od roku 1957 referoval o podezřeních, že RFE je tajně napájena ze zdrojů CIA). A co se týká vnějších zásahů do obsahu vysílání – i novinář Petr Brod, který ovšem v RFE působil až v osmdesátých a devadesátých letech, vzpomínal, že zdůvodněním pro zákaz materiálů bývalo i to, co se skrývalo za vágní formulací „poškození závažných zahraničněpolitických zájmů Spojených států“. Tohle jistě mohl být jeden ze subtilních způsobů intervence do mediálních obsahů podle potřeb Ústřední zpravodajské služby, byť v té době již stanici otevřeně financoval americký Kongres.

Z mnoha dalších poznatků, které kniha přináší, považuji za cenné například souhrnné informace o průzkumech poslechovosti Svobodné Evropy, pocházející jak z jejího výzkumného oddělení, tak od československých institucí, jako byl Ústav pro výzkum veřejného mínění při Federálním statistickém úřadu (autor užívá názvu nástupnické organizace z devadesátých let „Institut pro výzkum veřejného mínění“). K mapování této problematiky využívá v komparaci archivní dokumentaci bývalého ředitele československé redakce Pavla Pecháčka, dokumenty uložené v Hooverově archivu, ale i hodnocení vysílání RFE a další dokumenty připravované pro Ústřední výbor KSČ (převážně z Národního archivu, případně Archivu bezpečnostních složek). Prokop Tomek velmi přesně pojmenoval úskalí jak průzkumů poslechovosti z provenience RFE (zejména nedostatečná reprezentativnost), tak těch „režimních“ (především autocenzura respondentů, na kterou upozorňovaly i závěrečné zprávy z šetření). Je svým způsobem symptomatické, že navzdory tomu

i z oficiálních československých průzkumů vyplývalo, že v sedmdesátých letech západní rozhlasové stanice poslouchala přibližně čtvrtina, v následující dekádě pak až třetina obyvatel. Tedy tento vědomý akt vzdoru – autor případně píše o „projevu občanské neposlušnosti a výrazu duševní a myšlenkové nezávislosti“ (s. 19) – si dopřávala nezanedbatelná část občanů za takzvané normalizace. Bylo to sice méně riskantní než si obstarávat a číst například exilové časopisy, ale i tak to cosi podstatného o normalizační společnosti vypovídá.

Zaslouží si také ocenit, že autor zařadil do knihy kapitoly, v níž přináší přehled prakticky všech stanic, které ve sledovaném období vysílaly v češtině a slovenštině do Československa – to je velmi dobrá pomůcka pro každého, kdo by se chtěl některým z těchto vysílání zabývat. Opomenuty nezůstaly ani tak efemérní a téměř zapomenuté projekty jako například Rádio Innsbruck. Osvěžujícím nápadem odkazujícím na zmizelé Československo je zařazení stanic vysílajících slovensky, například Rádio Barcelona – Hlas Slovenskej republiky či Za slobodné Slovensko.

Kniha obsahuje i množství drobných, a přitom pozoruhodných detailů dokreslujících celkový obraz RFE coby subtilního „měkkého“ nástroje (*soft power*) americké zahraniční politiky. Tak třeba čtenář zjistí, že mezi zakládajícími členy Národního výboru pro svobodnou Evropu (*National Committee for Free Europe* – NCFE) byli kromě politiků jako Allan Dulles či Dwight Eisenhower například bankéř Frank Altschul, tehdejší prezident vlivné odborové centrály AFL-CIO William Green či vydavatel časopisu *Time* Henry R. Luce.

Jako čtenáři mi chybělo, že jsem se nedověděl víc o provozu automatické telefonní linky do Rádia Svobodná Evropa, která byla zavedena v roce 1985. Při množství telefonátů z Československa – přes osmdesát denně hned po zprovoznění linky (!) – by našince velmi zajímalo, s čím se lidé v tak velkém počtu na RFE obraceli. Jsou-li k dispozici data o obsahu hovorů, nejen prosté počty, je to téma na samostatnou studii, která by mohla přinést i pozoruhodné svědectví o proměně mentality v zemi na úsvitu Gorbačovovy perestrojky.

Stejně tak dávám k úvaze, zda prostor věnovaný v knize snahám Rady svobodného Československa působit na změnu vysílání RFE není nadbytečný. Není citované memorandum rady spíše než dokladem „tlaků, které musela československá redakce RFE uvnitř vyrovnávat“ (s. 167), svědectvím o tom, jak beznadějně byla RSČ v osmdesátých letech už vzdálena realitě? Je dobře, že autor vytěžil i archiv Rady svobodného Československa, ale jaký byl skutečný efekt této kritiky v RFE, respektive nakolik kritika poměrů ze strany RSČ odrážela situaci v redakci? Konvenovala názorově její většině? A disponovala tehdy ještě rada reálným vlivem například na personální poměry v redakci, nebo to bylo jen její zbožné přání?

Autor nastoluje i otázku potenciálního vlivu vysílání Svobodné Evropy na rozhodování politických špiček v Československu (kapitola II.4) a s odvoláním na archivní materiály ÚV KSČ dochází k závěru, že neexistují doklady o tom, že by relace RFE „přímo vyvolávaly nějakou zpětnou vazbu nebo reakci, která by vedla k politickým rozhodnutím“. Je samozřejmě věcí diskuse, jak chápat „přímou reakci“ a zda vůbec bylo něco takového možné. Ale s dovolením bych zde odkázal na jeden ze svých textů o exilových médiích v období normalizace, kde uvádím, že narážky

na činnost mnichovské stanice se objevovaly v ústředním výboru komunistické strany od začátku ledna 1969 při mnoha důležitých debatách, v nichž se postupně utvářely základy normalizační politiky. Názory vysílané Svobodnou Evropou tedy byly součástí vnitrostranických diskusí politického establishmentu a už tím, že se musel vůči nim kriticky vymezovat (byť pouze interně), spoluovlivňovaly jeho rozhodování.¹⁰ Právě v tom spatřuji důležitý aspekt, na nějž nelze zapomínat při posuzování vlivu stanice na normalizační politické elity, a je lhostejné, zda jej označíme za vliv přímý, či nepřímý. Pochopitelně tento vliv nelze nijak exaktně kvantifikovat či prokázat kauzální souvislost mezi vysíláním RFE a rozhodováním československých politiků.

Následující poznámka je spíš formální a vztahuje se k organizaci a soudržnosti textu. Autor vícekrát při výkladu využívá programová schémata vysílání RFE, která komentuje. Jsou to cenné dokumenty a práce se bez nich sotva mohla obejít, začleněním těchto informací do hlavního výkladu ale text místy ztratil na přehlednosti. Asi by bylo prospěšnější, kdyby kompletní denní či týdenní vysílací schémata pro konkrétní období, která měl autor evidentně k dispozici, tvořila součást příloh. V hlavním textu se k nim mohl analyticky vztáhnout a komentovat měnící se akcenty ve vysílání stanice – například s ohledem na proměny politické reality na Západě i Východě dovodit, které pořady se právě zaváděly, rušily či omezovaly a proč. A bylo by také výtečné, kdyby přílohy obsahovaly i původní návrh programového schématu československého vysílání RFE z roku 1950, který vedení stanice předložil tehdejší programový ředitel Pavel Tigrid se slovy, že „propagandistický a politický dynamit“ je skryt ve většině pořadů programového schématu (s. 59). Nanejvýš užitečným počinem je zato publikace seznamu českých a slovenských zaměstnanců RFE, přestože jej autor v úvodní poznámce označuje jako pouze orientační. Pokud by se tématu *Rádia Svobodná Evropa* chopili i další badatelé, bylo by účelné tohle „Kdo byl kdo v RFE“ umístit v elektronické podobě na web, aby se údaje mohly dále zpřesňovat a doplňovat.¹¹

Knihou o historii československé redakce *Rádia Svobodná Evropa* Prokop Tomek zaplnil povážlivou mezeru na poli bádání o zahraničním rozhlasovém vysílání do Československa v letech komunistického panství ve střední Evropě. Jeho text bude jistě patřit mezi nezbytné základní průvodce pro každého, kdo by se chtěl tématem RFE v budoucnu zabývat, a najde si nepochybně dost čtenářů mezi dřívějšími posluchači stanice i dalšími zájemci o naše poválečné dějiny.

10 Viz ORSÁG, Petr: „Jak dál?“. Diferenciace československých exilových médií po srpnu 1968 jako výraz proměny exilové veřejné sféry. In: *Historica Olomucensia: Sborník prací historických*, č. 42. Olomouc, Univerzita Palackého 2012, s. 175–192, zejména s. 177 n.

11 O něco takového se před lety pokusilo Československé dokumentační středisko s *Encyklopedií československého exilu po druhé světové válce*. Tento velmi užitečný projekt by potřeboval co nejdříve oživit, neboť mnohé souvislosti u řady jmen brzy nebude možné dohledat.